

RAZVOJNI POTENCIALI KULTURNE DEDIŠČINE ZA BLAŽENJE SODOBNIH DRUŽBENIH IN GOSPODARSKIH PROBLEMOV

Izvirni znanstveni članek | 1.01

Izvleček: Razvojni potenciali kulturne dediščine se kažejo v različnih vidikih doseganja sodobne trajnostne družbe. Ker dediščinske dejavnosti navadno vključujejo večje število ljudi, lahko pripomorejo k večji socialni povezanosti, medgeneracijskemu povezovanju, vseživljenjskemu učenju itn. Poleg tega lahko znanje naših prednikov, ki so bili odvisni od naravnih bogastev, prispeva k razvijanju inovativnih trajnostnih izdelkov. Nekoliko manj pa so v dediščinskih aktivnostih razvidni načini za ustvarjanje različnih oblik povezav in sodelovanja med glavnimi akterji razvoja, kar je osrednjega pomena pri doseganju trajnostnih skupnosti. V prispevku so predstavljene metode, orodja in zamisli, kako s praksami kulturne dediščine doseči javno-zasebno partnerstvo in druge oblike mreženja. Predstavljena metodologija je bila oblikovana v izobraževalni delavnici, izvedeni v okviru evropskega projekta THETRIS.

Ključne besede: kulturna dediščina, vzdržen razvoj, javno-zasebno partnerstvo, evropski projekt THETRIS

Abstract: Development potentials of cultural heritage are reflected in different aspects whose primary aim is to create a modern sustainable society. Because heritage activities usually involve a greater number of people they can contribute to social cohesion, intergenerational cooperation, life-long learning, etc. Furthermore, the knowledge and skills of our predecessors, who depended on natural resources, can help in developing innovative sustainable products. To a lesser extent, however, do heritage activities indicate ways for the creation of different types of connections and cooperation among key development actors, which is of key importance to the achievement of sustainable communities. This article presents approaches, tools and ideas for the creation of public-private partnerships and other forms of networking, with the help of heritage practices. The methodology presented in the paper has been developed at an educational workshop organized within the European project THETRIS.

Key words: cultural heritage, sustainable development, public-private partnership, European project THETRIS

Uvod

Evropska skupnost se spopriema s številni socialnimi, gospodarskimi in razvojnimi izzivi, med katerimi sta v ospredju zlasti ekonomska in socialna neenakost, povezani s hitro rastjo revščine, migracijami, demografskimi spremembami, spreminjanjem spolnih vlog, brezposelnostjo mladih, staranjem prebivalstva, nekonkurenčnim poslovnim okoljem, hitrim in nenadzorovanim razvojem informacijskih tehnologij itn. Pred leti nastala družbena kriza, s katero se države spopadajo različno, je reševanje nastalih izzivov le še otežila. Čeprav si evropske in nacionalne politike prizadevajo ublažiti nastale probleme z najrazličnejšimi finančnimi mehanizmi in podporo iz različnih skladov, so mnogi evropski državljani še vedno nezadovoljni in razočarani nad kakovostjo in blaginjo svojega življenja. Vprašani, ki se tako postavljata, sta, zakaj učinki in rezultati evropskih politik ne obrodijo želenih rezultatov oziroma kako doseči kakovostno reševanje razvojnih izzivov.

Strokovnjaki imajo različne predloge, ki pa jih je težko uresničiti predvsem zaradi nesodelovanja in nerazumevanja med glavnimi akterji razvoja, tj. med politiki, strokovnjaki, gospodarstveniki in neposredno vpletenim prebivalstvom. Teoretično vse evropske in nacionalne razvojne strategije, vsi programi evropskih skladov in vsi razpisi za projekte poudarjajo potrebo po najrazličnejšem povezovanju, zlasti po javno-zasebnem partnerstvu, vendar je v realnosti zelo težko doseči vzajemno sodelovanje in uskladitev potreb vseh razvojnih akterjev.

Če se osredinimo samo na probleme kulturnega sektorja v Sloveniji, vidimo, da se politiki sicer načelno zavedajo pomembnosti

in gospodarskega potenciala kulture – in kulturne dediščine – za razvoj, npr. kreativnih industrij (trženje, promocija, industrijsko oblikovanje, grafično oblikovanje itn.), vendar tega razumevanja praviloma ne podkrepijo z ustreznim deležem v proračunu za kulturo. Čeprav se Unesco, Svet Evrope in strokovnjaki trudijo dokazati pomen kulture za vzdržen razvoj, je osrednje vprašanje, kako prepričati gospodarstvenike, da kultura – razumljena kot način življenja v določenem okolju – ter ohranjanje, vzdržno upravljanje in raba kulturne dediščine lahko bistveno izboljšajo poslovanje podjetja, ekonomske kazalnike ali razvoj novih ustvarjalnih idej za poslovne izdelke.

Nesodelovanje pri ohranjanju, predstavljanju in upravljanju kulturne dediščine se zrcali tudi v neučinkovitem povezovanju med strokovnjaki in lokalnim prebivalstvom, saj strokovna javnost žal ne vidi (večje) potrebe po vključevanju lokalnega prebivalstva v revitalizacijske projekte. V preteklosti se je mnogokrat zgodilo, da so strokovnjaki, vključeni v proces revitalizacije kulturnega spomenika, popolnoma zanemarili vrednote in pomene, ki jih je v lokalnem spomeniku videlo domače prebivalstvo. Tako so mnogo restavratorskih postopkov speljali le po svojih merilih (npr. obnova gradu v Štanjelu; Fakin Bajec 2011: 226–264). Poleg tega strokovnjaki iz različnih disciplin težko dosežejo interdisciplinarni pristop, kar pa je nujno za vzdržno revitalizacijo in rabo kulturne dediščine ter vzdržni razvoj naravnega in kulturnega okolja. In nazadnje, čeprav so lokalni prebivalci mnogokrat izključeni iz ohranjanja in upravljanja s kulturnimi spomeniki, so po drugi strani pogosto nezainteresirani, ravnodušni in brezbržni do razvojnih potencialov kulturnega spomenika in dediščine.

* Dr. Jasna Fakin Bajec, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., prof. zgodovine, znanstvena sodelavka, Sekcija za interdisciplinarno raziskovanje ZRC SAZU, Raziskovalna postaja Nova Gorica, 5000 Nova Gorica, Delpinova 12, jasna.fakin@zrc-sazu.si.

Poleg naštetih problemov velja poudariti, da vsako sodelovanje in vsaka vzajemna pomoč nujno zahtevata zdravo in povezano skupnost z vrednotami, kot so sočuten odnos do ljudi in naravnega okolja, medsebojno zaupanje in spoštovanje osnovnih načel etike. To je žal v ozračju individualizma, tekmovalnosti, sledenja lastnim gospodarskim interesom in korupcije zelo težko doseči. Namen prispevka je na primeru praks kulturne dediščine razgrniti možne načine ustvarjanja neformalnih oblik povezovanja in mreženja med glavnimi deležniki razvoja, ki bi se lahko razvile v dejanska javno-zasebna partnerstva in nove oblike podjetništva. Članek temelji na predstavitvi rezultatov izobraževalne aktivnosti o razvojnih potencialih kulturne dediščine, izvedene v mednarodnem projektu *THETRIS–THEmatic Transnational church Route development with the Involvement of local Society / Razvoj tematske mednarodne cerkvene poti s sodelovanjem lokalne skupnosti* (Fakin Bajec 2013: 123–124). Cilj izobraževanja je bil s partnerji iz držav Srednje Evrope analizirati probleme, izkušnje in posamične dobre ali manj dobre prakse upravljanja in rabe kulturne dediščine za razvoj podeželja ter razviti konkretne zamisli, kako oblikovati inovativna raziskovalna jedra, da bi z mreženjem spodbujali usklajeno sodelovanje zlasti politikov, stroke, gospodarstvenikov in lokalnih prebivalcev. Program izobraževalne aktivnosti so izvedle sodelavke Raziskovalne postaje ZRC SAZU iz Nove Gorice.

Izhodišna hipoteza je bila, da lahko dediščinske prakse (kot so raziskovanje lokalne zgodovine, organiziranje vaških ali regionalnih festivalov, oživljanje tradicionalnih šeg in navad, restavriranje lokalne arhitekturne dediščine ali raziskovanje in nadgrajevanje starih veščin in znanj za ustvarjanje novih izdelkov ipd.) omogočijo neformalne priložnosti in razmere za oblikovanje razvojnih mrež oziroma partnerstev, ki bi pospešili vzajemno delovanje oziroma sodelovanje med različnimi deležniki v razvoju. V projektu izpeljane aktivnosti (analiza prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti, v nadaljevanju PSPN, predstavitev dobrih praks upravljanja s kulturno dediščino, regionalni razvojni načrt upravljanja z dediščino itn.) so pokazale, da ima podeželje obravnavanih regij bogato kulturo in naravne razvojne potencialne, ki jih ne morejo v celoti izkoristiti zaradi nepovezanosti nosilcev različnih dejavnosti (npr. turističnih informacijskih središč, turističnih kmetij, restavracij, lokalnih društev, ponudnikov lokalnih izdelkov, upravljavcev dediščinskih institucij idr.). Rezultat nepovezanosti so nekonkurenčni in neinovativni izdelki na širši nacionalni, sploh pa na globalni ravni. Prav razvojne mreže bi lahko povezale različne človeške energije in kapital, okrepile raziskave, razvoj in inovacije, spodbujale sinergije; prihajalo bi do izmenjav izkušenj in dobrih praks ter oblikovanja vzdržnih lokalnih skupnosti.

Prispevek se začne s teoretskim premislekom o pomenu kulture in kulturne dediščine pri doseganju vzdržnega razvoja. Sledi analiza dodanih vrednosti različnih dediščinskih praks, ki so bile izpeljane oziroma predstavljene v projektu THETRIS in omogočajo inovativni razvoj ruralnih skupnosti. V zadnjem delu so na podlagi rezultatov izobraževalne delavnice poudarjeni glavni problemi, izkušnje, dobre in manj primerne prakse rabe kulturne dediščine za razvoj. Podane so tudi konkretne zamisli, kako z dediščinskimi dejavnostmi ustvariti komplementarno sodelovanje in povezovanje, kar je temelj vzdržnega razvoja.

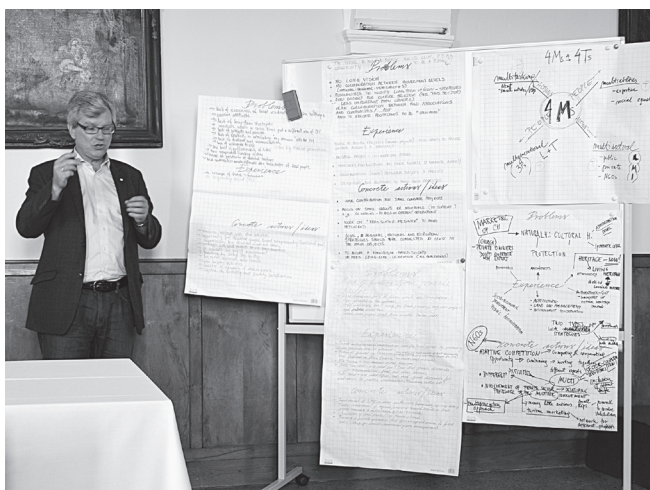
Kultura in kulturna dediščina kot najpomembnejša stebra vzdržnega razvoja

V sodobnem času imata koncepta kultura in kulturna dediščina različne pomene in vloge, kar je rezultat novodobnih postmodernih raziskovalnih paradig in trenutnih družbenih, kulturnih in gospodarskih svetovnih dogajanj. S postmodernim obratom, ki v raziskavah družbene stvarnosti (skupnosti, prostora, družbenih razredov, identitete, časa, bolezni idr.) v ospredje postavlja nosilce družbenih realnosti, tj. ljudi, oziroma njihove prakse ali dejanja v vsakdanjem življenju, sta tudi kultura in kulturna dediščina interpretirana z vidika ljudi in kot rezultat nenehnih historičnih, družbenopolitičnih in gospodarskih procesov. Kompleksni in včasih ironični politični procesi, kakor jih imenujeta Akhil Gupta in James Ferguson, v katerih so »kulturne oblike občudovane, izumljene, predelane in transformirane« (Gupta in Ferguson 1999: 1–5), so prispevali tudi k nastanku novih Unescovih konvencij o varovanju dediščine. Danes se pod pojmom dediščina ne razume le pomembnih zgodovinskih spomenikov, ki simbolizirajo politično in družbeno moč, temveč tudi nesnovne elemente, kot so značaj prostora, šege in navade, narečja, glasba, legende, pesmi, tradicionalna znanja in veščine. Skupnosti in skupine te elemente prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino. S Unescovo konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine (Konvencija 2008)¹ so bili storjeni pomembni koraki prav pri razumevanju pomena in vloge nosilcev kulturnih procesov v lokalnih skupnostih oziroma skupinah in v določenih primerih pri posameznikih, ki živijo, potencialno spreminjajo in uporabljajo dediščinske elemente – bodisi za identifikacijske in predstavitvene namene ali za razvoj turističnih in drugih gospodarskih dejavnosti (npr. za razvoj t. i. kreativnih industrij). Danes so ohranjanje, predstavljanje, upravljanje in raba kulturne dediščine vse bolj vključene tudi v procese načrtovanja vzdržnega razvoja,² ki je po sodobnih razvojnih smernicah temeljni koncept kakovostnejšega življenja v prihodnosti.

Po definiciji vzdržnega razvoja, ki se osredinja na premišljeno ravnotežje okoljskega, družbenega in ekonomskega razvoja za trenutne in bodoče generacije, naj bi bil napredek družbe prilagojen naravnim okoljskim zmožnostim, izkušnjam in znanju ter potencialom kulturnega bogastva. Razvijali naj bi znanje in veščine, storitve in izdelke, ki naravnega okolja ne ogrožajo, temveč s premišljeno uporabo naravnih virov (npr. sončne energije, lesa, kamna, zelišč) in drugih elementov zagotavljajo vzajemno sodelovanje človeka z naravo. Vzdržno upravljanje predvideva, da so upoštewane in uporabljene pretekle kulturne prvine in tradicija, posebej tiste, ki so nastajale v sožitju z značilnostmi naravnega območja (npr. graditev bivalnih enot, gojenje poljskih

1 Konvencija je bila sprejeta 17. 10. 2003 v Parizu in ratificirana v Sloveniji 27. 12. 2007, v veljavo je prišla v letu 2008.

2 V Sloveniji se srečujemo z različnimi prevodi pojma *sustainable development*. Uveljavljajo se izrazi, kot so uravnotežen, trajno uravnotežen, sonaraven, sonaravno uravnotežen, vzdržen, usklajen, zdrav in obstojen, okolje ohranjajoč, trajnosten razvoj. Po Ani Barbič se je Republika Slovenija odločila za uporabo pojma vzdržen razvoj, kar je razvidno iz Ljubljanske deklaracije o prostorskih razsežnostih vzdržnega razvoja, sprejete leta 2003. V njej je poudarjeno, da vzdržen razvoj ni le stvar okolja, temveč zajema gospodarsko, okoljsko in družbeno vzdržnost (Barbič 2005: 17).

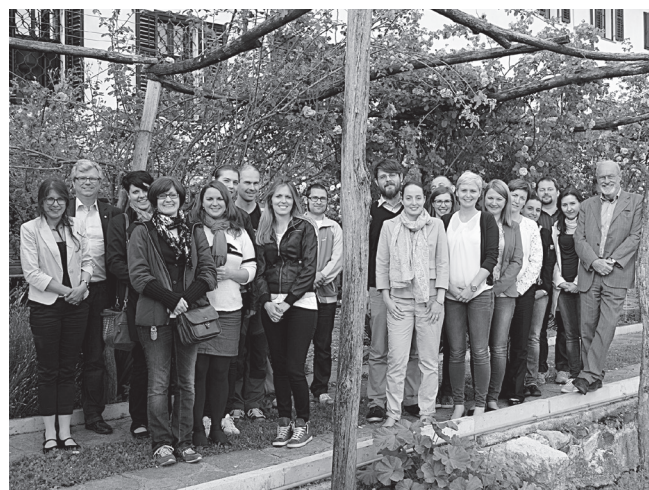

Gerhard Hoffbauer iz graške škofije (Avstrija) pri predstavitvi idej o vlogi javnega sektorja pri upravljanju z dediščino.

Foto: Petra Kolenc, Kostanjevica nad Novo Gorico, 8. 5. 2014.

pridelkov, kulinarika, umetnostno oblikovani izdelki). Te so lahko v sedanjosti dobri zgledi za razbremenitev tehnološko obremenjenega okolja in revitalizacijo onesnažene kulturne krajine. Nove veščine in znanje naj bi razvijali tako, da ne prizadenejo okolja, in s premišljeno rabo naravnih virov.

Sprva kultura in kulturna dediščina skoraj nista bili omenjeni v razpravah o novih razvojnih načelih; poudarek je bil zlasti na okolju, gospodarstvu in družbi. Kultura je bila razumljena kot del družbenega stebra, kar je z vidika večplastne definicije kulture razumljivo. Zlasti v krogu naravoslovno-tehniških ved, kjer dejansko razvijajo visokotehnološke vzdržne produkte in storitve, so kulturo pogosto razumeli kot preabstrakten, neotipljiv in marginalen pojem. Po njihovih interpretacijah kultura pomaga zgolj doživljati in razumeti svet oziroma ima le narodnobuditeljski, identifikacijski in manifestativni pomen. Njena vloga se nikakor ne kaže v gospodarskem, okoljskem in družbenem razvoju. Unesco, Svet Evrope in mnogi raziskovalci so si zato prizadevali, da pokažejo pomen kulture za razvoj inovativnih in konkurenčnih izdelkov. Poudarjajo, da so sicer v vsaki družbi nujno potrebni novi visokotehnološki procesi, storitve in izdelki z dodano vrednostjo, ki omogočajo napredek in tehnološki razvoj, vendar jih je treba ustvarjati z upoštevanjem kulture oziroma načina življenja ljudi, njihovih izkušenj, praks, dognanj in vrednot. Ker je človek družbeno bitje, ki se razvija in spolnjuje v skupnosti, je za načrtovanje razvoja osrednjega pomena razumevanje njegove družbene in zgodovinske realnosti, tj. preteklih in sedanjih kulturnih procesov, ki so lahko dobra in učinkovita razvojna smernica za vzdržno prihodnost. Leta 2002 sprejeta *Agenda 21 za kulturo*, namenjena lokalni politiki, poudarja prav pomen kulture za regionalni razvoj, osnovan zlasti na spoštovanju lokalne kulturne različnosti, človekovih pravic, medkulturnega dialoga, participativne demokracije, trajnosti in miru. Kultura je bila označena kot četrti steber trajnostnega razvoja (Spletni vir 1). Leta 2004 je dokument potrdil tudi Unesco. Velik poudarek je namenjen prav ohranjanju kulturne raznovrstnosti, ki je po Unescovi splošni deklaraciji o kulturni raznovrstnosti (Unesco 2002) potrebna za človeštvo ravno toliko, kolikor je biološka raznovrstnost pomembna za naravo. Zato

Partnerji evropskega projekta THETRIS, ki so se udeležili izobraževanja o razvojnih potencialih kulturne dediščine.

Foto: Petra Kolenc, Kostanjevica nad Novo Gorico, 8. 5. 2014.

je kulturna raznovrstnost eden izmed temeljev razvoja, ki ga ne razumemo samo kot gospodarsko rast, in hkrati sredstvo za doseganje zadovoljivejšega intelektualnega, čustvenega, moralnega in duhovnega obstoja.³ Pod okriljem Unesca je leta 2010 izšel dokument *Moč kulture za razvoj*, kjer je kultura v vseh svojih razsežnostih opredeljena kot

osnovna komponenta vzdržnega razvoja. Kot področje dejavnosti prek snovne in nesovne dediščine, kreativnih industrij in različnih oblik umetniških izrazov močno prispeva h gospodarskem razvoju, družbeni stabilnosti in okoljski zaščiti. Kot shramba znanja, pomenov in vrednot, ki prežemajo vse vidike našega življenja, kultura opredeljuje tudi načine človeškega življenja in interakcij tako na lokalni kot na globalni ravni. (Unesco 2010: 1)

Zato je poleg vzdrževanja naravnega ravnovesja, ki ga poudarja vzdržna politika, treba vzdrževati tudi kulturni ekosistem, ki ohranja kulturno življenje in človeško civilizacijo (Low 2008: 393). Leta 2011 je Generalna skupščina Združenih narodov sprejela 166. resolucijo, ki poudarja,

»da je kultura kot osnovna sestavina človeškega razvoja za posameznika in skupnost vir identitete, inovacij in ustvarjalnosti. Je pomemben dejavnik v boju proti revščini, omogoča gospodarsko rast in je lastnik razvojnih procesov« (Resolucija 2011: 1).

Iz predstavljenega se nam tako postavlja vprašanje, kako »uporabiti kulturo«, da bi dosegli kakovosten vzdržen razvoj določene območja oziroma prostora?

Pri povezovanju kulture z vzdržnim razvojem se kultura razume kot način življenja ljudi v določenem prostoru oziroma kot prakso ali proces nastajanja različnih kulturnih elementov (snovnih in nesnovnih) ter njihovih pomenov in vrednot, ki jih oblikujejo (po)ustvarjalci, nosilci, prenašalci, posredniki, opazovalci kulture. Pomeni in vrednote kulturnih elementov se kažejo v repre-

3 Leta 2005 je bila sprejeta tudi Konvencija o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov, ki jo je med prvimi v skupini držav članic Evropske unije ratificirala tudi Slovenija (Spletni vir 2).

zentativnem sistemu, kakršen je npr. jezik, ki omogoča izražanje misli, zamisli, občutkov, spominov, izkušenj, ki jih utelešajo kulturni elementi. Stuart Hall tako poudarja, da pri razumevanju koncepta kultura niso toliko pomembne stvari kot pa sam proces oziroma vrsta praks, ki oblikujejo in spreminjajo pomen snovnih in nesnovnih elementov in o njih podanih izjav (Hall 2003: 2). Pomen je tisto, kar nam daje občutek naše lastne identitete (kaj smo in komu pripadamo), in je povezan z načini uporabe kulturnih elementov (npr. kamna) za identificiranje in vzdrževanje kolektivnih identitet v določeni družbeni skupnosti ter z njihovim ločevanjem od drugih skupin. Pomeni kulturnih elementov se ustvarjajo in posredujejo v vsakem osebnem ali skupinskem stiku (npr. pogovor med kamnosekom in mladimi), samo posedovanje oziroma utelešenje pomena pa se zgodi v procesu prilagoditve, z njegovo (po)rabo oziroma z vključevanjem elementa v različne vsakdanje rituale in navade. Pomeni tudi regulirajo in organizirajo prakse ljudi; pomagajo postaviti pravila, norme in konvencije, s katerimi je urejeno in vodeno družbeno življenje (nav. delo: 3). Delno dajemo stvarjem pomen s tem, kako jih predstavimo ali si jih zamišljamo v zgodbah, z občutji, ki jih povežemo z njimi, z načini, kako jih razvrščamo, opredelimo in vrednotimo. Koncept kulture tako vključuje vse takšne prakse, ki so večinoma odvisne od izpogajanih pomenov in vrednot v določeni družbi ter njihovih učinkov. Družbeno pogajanje poteka na polju diskurzivnih praks, povezanih s sistemom družbene moči, ko različni diskurzi (strokovni, politični, javni, lokalni) oblikujejo številna dejanja, ki popularizirajo oblikovanje pomenov v določenem lokalnem kraju. Če skušamo to nekoliko konkretizirati s teorijo kulturne dediščine in vpisovanjem kulturnih spomenikov v register premične ali nepremične dediščine, spoznamo, da mnogokrat prihaja do nesoglasij oziroma sporov med strokovno javnostjo (predvsem konservatorji, muzealci, arhivisti) in nosilci ter (po)ustvarjalci kulturnih elementov. Kulturno zaščiteni stavbni enoti ali naselju npr. strokovnjaki dodelijo zgodovinsko, estetsko, razvojno, umetnostno, izobraževalno oziroma še drugačno vrednost ali pomen, domačini pa glede na način življenja dajo prednost produkcijskemu pomenu in si zato prizadevajo, da bi objekt spreminjali skladno s trenutnimi potrebami, možnostmi, izkušnjami. Ker se strokovna javnost ne seznani z načini življenja, željami, potrebami in pričakovanji lokalnega prebivalstva ter ne razišče preteklih osebnih in skupinskih izkušenj, pač pa vztraja pri avtoriziranem dediščinskem diskurzu (prim. Smith 2006), se lahko domače prebivalstvo upre na različne načine (da se, npr., izseli s kulturno zavarovanega območja, da ne upošteva konservatorskih smernic, da se ne vključuje v razvoj skupnosti). Pri družbenem pogajanju ne smemo prezreti niti vloge politične moči oz. njene ideologije vladanja, ki s sprejetimi zakoni, pravili, konvencijami, priporočili ali s finančno pomočjo lahko veliko stori za ustrezno vrednotenje ali zanemarjanje kulturne prvine. Predstavljen primer nam hkrati kaže, da raziskava pomena kulturnih elementov razkriva odnos lokalnega prebivalstva do elementa, kar je osrednjega pomena pri nadaljnjem (po)ustvarjanju oz. spreminjanju in razvijanju. Če politične avtoritete, strokovnjaki ali ekonomisti vsiljujejo razvoj elementa, ki ga lokalni prebivalci negativno vrednotijo ali ki nima tradicije v določenem okolju, ga domačini ne bodo sprejeli. Seveda pa je treba pozitivno vrednoteni element (npr. znanje o zeliščih, starih semenih, šegah in navadah) uporabiti oziroma dopolniti z upoštevanjem sodobnega znanja, potreb, želja in izkušenj.

V tem pogledu kultura prodira v vso družbo, raziskovanje kulture pa poudarja različne razsežnosti razvoja. Keith Nurse posebej opozarja, da je treba preučiti, kako določena družba ali lokalna skupnost razume razvoj: »ko govorimo o vzdržnem razvoju, niso vse skupnosti enake, nekatere kulture so razvitejše od drugih, kar je odvisno od političnega in historičnega konteksta« (Nurse 2006: 36). Ker kultura v svoji epistemološki osnovi zajema pomen in prakse razvoja, bi jo morali videti ne le kot četrti steber vzdržnega razvoja, temveč kot njegov osnovni steber, saj »identitete ljudi, pomenski sistemi, kozmologije in epistemološki okvirji izoblikujejo pogled na okolje in življenje v njem« (prav tam). Kultura določenega okolja tako opredeljuje, kako ljudje živijo, igrajo, mislijo, čutijo (nav. delo: 37). Podobno pozornost kulturi in razvoju so namenili tudi Francesco Bandarin, Jyoti Hosagraher in Frances Sailer Albernaz v članku »Zakaj razvoj potrebuje kulturo« in poudarili: »Delovanje kulture je tako zapleteno, prepleteno in zakoreninjeno v vsakem vidiku gospodarstva, politike, sociale in okoljskih aktivnosti, da je težko ločiti in meriti njen natančen vpliv« (Bandarin idr. 2011: 16).

Glede na predstavljena izhodišča lahko poudarimo, da načrtovanje razvoja določene skupnosti nujno zahteva poznavanje družbenih in zgodovinskih realnosti, kar se med drugim kaže tudi v pomenih in vrednotah elementov, ki jih zaradi različnih meril opredelimo kot dediščino. Čeprav dediščina zajema naravne in kulturne elemente iz preteklosti, je proces njihovega vrednotenja vedno odvisen od sodobnega časa in vrednot, ki so rezultat svetovnih družbenopolitičnih in gospodarskih vplivov ter lokalnih znanj, sposobnosti, moči in izkušenj. Tudi različni odnosi krajanov do dediščinskih prvin so tako rezultat različnih okoliščin, znanj in situacij.

Poznamo vsaj dva vidika razumevanja dediščine kot generatorja vzdržnega razvoja:

1. ker so naši predniki živeli z naravo in vzdržno uporabljali naravna bogastva, so lahko njihova znanja, veščine, orodja ipd. izrednega pomena za razvoj vzdržnih izdelkov in oblik zdravega načina življenja;
2. ker večina dediščinskih dejavnosti poteka v večjih skupinah, kjer se posredno ustvarjajo družbena in teritorialna povezanost, medgeneracijske vezi, oblike vseživljenjskega učenja, razmere za ustvarjalno okolje ipd., lahko dediščina tudi ublaži novodobne družbene probleme.

Hkrati je dediščina tudi most med kulturo in naravnim okoljem. Težko je namreč ločiti kulturne razsežnosti od naravnega okolja, kakor je težko osamiti sodobne stvaritve od njihovih kulturno-zgodovinskih korenin. Tako naravno okolje kot sodobna kultura izvirata iz preteklosti.

Čeprav imata kultura in kulturna dediščina velik potencial za izboljšanje kakovosti življenja v prihodnosti, lahko nesodelovanje med različnimi akterji razvoja zavira uspešno uresničevanje ciljev in zmanjšuje želeni učinek. Zato se postavlja vprašanje, zakaj je v določeni skupnosti težko ustvariti mreženje oziroma različne oblike povezovanja in sodelovanja. S tem vprašanjem smo se spoprijeli tudi partnerji pri mednarodnem projektu THETRIS.

Projekt THETRIS in njegov pomen za inovativni razvoj ruralnih skupnosti

Glavni namen projekta THETRIS (1. 7. 2012–31. 12. 2014) je bil postaviti strategije, inovativne načine in tehnike ohranjanja in vzdržne rabe kulturne dediščine za zagotavljanje družbene in

gospodarske vitalnosti podeželskih skupnosti. Vodilni partner projekta je bilo Združenje občin območja zgornje Tise iz Fehérgyarmata (Felső-Tisza Vidéki Többcélú Kistérségi Társulás) na Madžarskem; sodelovalo pa je še deset partnerjev iz srednjeevropskih držav, in sicer s Češke (Javna organizacija Češka Švica iz Krásne Lípe), iz Nemčije (Center za tehnološko-strukturni razvoj pokrajine Riesa-Großenhain iz Glaubitz), s Slovaške (Regionalna razvojna agencija Prešovske samoupravne regije iz Prešova), iz Italije (razvojna agencija LAMORO iz Astija, pokrajina Padova in pokrajina Turin), Avstrije (Graška škofija), s Poljske (Združenje malopoljskih občin in mest iz Krakova) in iz Slovenije (poleg ZRC SAZU, RP Nova Gorica še BSC, Poslovno podporni center iz Kranja). Projekt se je osredinjal zlasti na ohranjanje, predstavljanje in rabo srednjeveških in romarskih cerkva, ki so v mnogih skupnostih osrednji prostor srečevanja in povezovanja ljudi. Projektne aktivnosti so bile usmerjene k zarisovanju tematskih regionalnih cerkvenih poti, ki naj bi bile osnova za prihodnje upravljanje in rabo dediščine ter za pripravo različnih strateških dokumentov, kako dediščino uporabiti za vzdržni razvoj podeželja.⁴

Posredni namen projekta je bilo povečati zavedanje lokalnega prebivalstva o novih izzivih, ki jih ponujata vzdržno ohranjanje in raba kulturne dediščine za oblikovanje in utrjevanje regionalne identitete, in okrepi konkurenčnost evropskih regij. Glavni rezultat projekta je oblikovana čezmejna virtualna cerkvena pot (Spletni vir 3) z najzanimivejšimi cerkvami ob regionalnih poteh; to pot lahko razumemo kot pomemben povezovalni element in simbol oblikovanja in utrjevanja evropske identitete. Vključeni partnerji iz različnih sektorjev (občin oz. združenj občin provinc/regij, razvojnih agencij, škofije in raziskovalne ustanove) smo svoje dejavnosti združili v pet delovnih paketov.⁵ V okviru zadnjega, ki ga je vodila Raziskovalna postaja ZRC SAZU iz Nove Gorice, smo sodelavke za partnerje pripravile tudi izobraževanje o razvojnih potencialih kulturne dediščine za reševanje sodobnih družbenih in gospodarskih problemov.

Glede na predstavljene potencialne dediščinskih praks v sodobnem globalnem svetu in probleme, ki so bili razvidni iz analiz PSPN, smo izobraževanje izvedle v obliki razprave o možnih

poteh, metodah, orodjih in pristopih oblikovanja lokalnih/regionalnih/transnacionalnih mrež ali povezav med lokalnimi oblastmi, znanstveniki/strokovnjaki, gospodarstveniki in lokalnimi organizacijami/zavodi/društvi oz. posamezniki. Partnerji so bili tudi opozorjeni na dodane družbene, gospodarske in okoljske vrednosti, ki jih imajo v projektu predstavljene dobre prakse in izvedene pilotne dejavnosti. Posebej je bil poudarjen pomen nesnovne dediščine, saj uspešna revitalizacija kulturnih spomenikov (npr. katedral, cerkva, gradov, vil in ljudske arhitekture) ne bo učinkovita brez premisleka o vsebinah, ki spomenik oživljajo in ga vključujejo v življenjski prostor, in brez primerne načina, kako te vsebine razviti. Ker nesnovna dediščina poleg pesmi, pripovedi, plesov, narečja, likovne umetnosti vključuje tudi stara znanja, veščine, izkušnje, spomine itn. določene lokalne skupnosti, lahko bistveno pripomore k razvoju novih vsebin, ki temeljijo na tradiciji in inovaciji. Kako?

Da bi zagotovili ekološko ravnovesje, vzdržne rabo naravnih materialov (npr. lesa, kamna) in omilili podnebne spremembe, lahko stare gradbene veščine, npr. graditev lesenih cerkva na Poljskem ali zgraditev kamnitih zidov in skrilastih (*skrlastih*) streh na Krasu, uporabimo za izdelavo sodobnih vzdržnih konstrukcij (npr. pasivnih hiš). Za kamniti zid na Krasu, ki je bil v sredini votel, velja, da je bil v primerjavi z betonskim zidom zelo dober toplotni regulator. Stare kraške hiše so pozimi tople in poleti hladne. K temu so seveda pripomogla tudi majhna okna in zato temačni prostori, ki danes niso priljubljeni, vendar lahko svetlejši prostore dosežemo tudi s povečanjem števila manjših oken. Poleg tega nam lahko usmeritev graditve kraške hiše z dvoriščnimi vhodi proti jugu ali zahodu in skromnimi odprtinaми proti severu pokaže, kako se najučinkoviteje prilagoditi podnebnim danostim, zlasti soncu in močni burji.

Ohranjanje regionalnih gradbenih znanj in veščin (lesarstvo, kamnoseštvo) in značilnih stavbnih enot, kot so lesene cerkve na Poljskem, Slovaškem in v Avstriji, ali kamnite cerkve v Sloveniji, omogoča tudi ohranjanje in predstavljanje lokalne kulturne raznovrstnosti, kar je izrednega pomena pri utrjevanju in razvijanju lokalne identitete. Pri naravnosti k vzdržnemu razvoju lahko poudarimo tudi dediščino romarstva. Romanje peš ali s kolesom ima v večini katoliških držav dolgo izročilo. V preteklosti je bila na ruralnih območjih to prva oblika turizma za kmečke prebivalce oziroma njihova skoraj edina možnost, da odidejo iz domačega kraja in spoznavajo druge kulture. Danes lahko romarstvo spodbuja razvoj vzdržnega turizma in zdravih oblik življenja. Kolesarstvo in pohodništvo bistveno prispevata k telesni dejavnosti, hkrati pa ne onesnažujeta okolja. Obenem lahko romanje v skupinah delno pripomore k reševanju sodobnih družbenih problemov, povezanih z individualizmom, tekmovalnostjo, sledenjem lastnim interesom, brezkompromisnostjo ipd. Romarji v skupini se namreč morajo prilagajati drug drugemu, sprejemati kompromise, se dogovarjati, navezovati prijateljstvo in negovati sočutne medsebojne odnose. Ta pristop vodi do druge dodane vrednosti dediščine, ki se kaže v procesih opolnomočenja ljudi in oblikovanju družbenih inovacij. V evropskem dokumentu *Empowering people, driving change: Social innovation in the European Union* (BEPA 2011) so družbene inovacije opredeljene kot »nove ideje (izdelki, usluge, modeli), ki hkrati izpolnjujejo družbene potrebe ... in ustvarjajo nove družbene odnose ali sodelovanja« (nav. delo: 9). Ker naj bi bil njihov namen spodbuditi ljudi k dejavni udeležbi pri posamičnih akcijah in prizadevanjih, lahko

4 Vsak partner je pripravil analizo PSPN, razvojno strategijo za oblikovanje regionalno pot, načrt prenosa praks z drugih partnerskih območij in vzdržni načrt za nadaljnje dejavnosti, s katerimi bo regionalna cerkvena pot dejansko zaživela.

5 Poleg prvega in drugega delovnega paketa, ki sta bila namenjena upravljanju in usklajevanju aktivnosti ter promociji projektne dosežkov in rezultatov, se je glavnina vsebinskega dela izvajala v tretjem, četrtem in petem delovnem paketu. Vsebinska tretjega je bila analiza snovne in nesnovne dediščine na regionalni in transnacionalni ravni ter oblikovanje regionalne in transnacionalne strategije za njeno ohranjanje in vzdržno rabo. Glavni cilj četrtega delovnega paketa je bil izvedba sedmih pilotnih akcij in seminarjev, da bi preverili inovativne pristope, metode in rešitve za ohranjanje in rabo kulturne dediščine. Med drugim so bile testirane tudi različne informacijske in komunikacijske tehnologije (QR kode, GPS sledenje, 3D foto natečaj, aplikacija za pametni telefon idr.), ki lahko zmanjšajo stroške dediščinskega upravljanja in promocije, hkrati pa k dediščinskim dejavnostim pritegnejo mlajše generacije. V petem delovnem paketu se je zagotovilo vzdržnost projektne rezultate; partnerji so pripravili načrt, kako prenesti in implementirati rezultate, elemente dobrih praks upravljanja z dediščino iz drugih partnerskih regij, vzdržni načrt nadaljevanja postavljenih dejavnosti in priporočila za Evropsko unijo in druge evropske regije.

v tem kontekstu tudi razumemo in razvijamo vlogo dediščinskih dejavnosti. Njihov rezultat je lahko omilitev številnih družbenih problemov, kot so dobro počutje državljanov, razumevanje staranja prebivalstva, zблиževanje različnih generacij, spodbujanje inovacij, na znanju osnovana družba, človeška ustvarjalnost in spoštovanje kulturne raznolikosti itn.

Ker kulturne dediščinske prakse vključujejo različne udeležence, lahko potencialno aktivirajo številne krajanke, ki so drugače izključeni iz družbe, premalo samozavestni, brezposelni. Vključevanje v raziskovanje, ohranjanje, restavriranje, predstavljanje oziroma vnovično uporabo prvin lokalne preteklosti namreč ljudem omogoča zadovoljevanje potreb po osebnem razvoju, kot so pridobivanje novih veščin, izkušenj, zaupanje in lastno spoštovanje, spreminjanje odnosov, kulturno zavest. Z vključevanjem mladih v dediščinske projekte in druge dejavnosti spoznavanja zgodovine načinov življenja njihovih prednikov prihaja do medgeneracijskih povezav ter pozitivnega spreminjanja pomenov in vrednot, ki jih imajo prvine dediščine. Če se mladi zanimajo za znanje, predmete, spomenike svojih prednikov in jih želijo vključiti v svoje programe, dejavnosti in raziskovanje, bodo v svoje dejavnosti posredno pritegnili številne druge deležnike (starše, stare starše, učitelje idr.).

Obenem lahko mladi z mladostno ustvarjalnostjo in drznostjo bistveno obogatijo uporabo dediščine in njeno prezentacijo, kar dediščini v sodobnem, tehnološko razvitem svetu prinaša dodano vrednost. Kulturne dediščinske dejavnosti, kot so vaška praznovanja ali drugi, z zgodovino povezani dogodki, so lahko priložnosti za neformalno povezovanje in sodelovanje, kar potencialno krepi druge oblike gospodarskega sodelovanja. Priprava vaških prireditev ali kulturnih festivalov ne pritegne le dediščinskih ustanov (muzeji, raziskovalni inštituti, turistične pisarne) in članov lokalnih društev, temveč tudi izvajalce in nosilce domače obrti, umetnosti, lastnike restavracij in turističnih kmetij, člane mladinskih organizacij, delavce v predelovalni industriji. To ustvarja številne možnosti za razvojne mreže med različnimi sektorji in ljudmi, zlasti med lokalnimi oblastmi, kulturnimi ustanovami, razvojnimi agencijami, majhnimi in srednjimi podjetji, mladinskimi in drugimi prostovoljci. Poleg tega take dediščinske dejavnosti nadaljujejo tradicijo kraja, kar je osrednjega pomena za utrjevanje lokalne/regionalne identitete in povezovanje med prebivalci, ki so najpomembnejši nosilci zdrave in vzdržne skupnosti. Analize PSPN, ki so jih opravili partnerji, so na regionalni ravni pokazale nekaj skupnih prednosti, slabosti, priložnosti in tveganj. Vsi partnerji so opozorili na s kulturno dediščino bogate prostore (muzeje, gradove, dediščinske spomenike, arheološka območja itn.), privlačno krajino in lokalno okolje, močno kulturno identiteto in živo lokalno tradicijo (festivali, tekmovanja, igre, kulinarični dogodki, koncerti). Zato so kulturni in na tradiciji osnovani dogodki lahko pomembne razvojne priložnosti, ki bi jih bilo vredno spodbujati pri vzdržnem razvoju okolja in aktivnem turizmu. Vendar pa imajo regije nedomišljene trženjske strategije, zlasti pa težave s pridobivanjem sredstev za ohranjanje in promocijo lokalne dediščine. Poleg tega se krajanke slabo zavedajo pomena promocije regionalne kulturne dediščine. Med pomanjkljivostmi so bili poudarjeni tudi omejeno, neglobalno razmišljanje, individualizem ter zlasti nezadostno in neučinkovito mreženje oziroma sodelovanje med lokalnim prebivalstvom, zasebnim in javnim sektorjem, lokalnimi oblastmi in strokovnjaki. Območja se spopadajo z odhajanjem mladih, ki

iščejo boljše priložnosti v urbanih prostorih. Čeprav je transnacionalna analiza pokazala, da je bistvena priložnost regij razvoj vzdržnega turizma, ki bi lahko potencialno tudi promoviral cerkvene znamenitosti in zagotovil finančne vire za njihovo ohranjanje in promocijo, se postavlja vprašanje, kako vse pomembne deležnike vključiti v turistično industrijo ali kulturno upravljanje in doseči njihovo vzajemno sodelovanje.

Problemi, izkušnje in nove zamisli o sodelovanju oziroma mreženju

Projektno izobraževanje, izvedeno v maju 2014, je bilo sestavljeno iz štirih delov: predavanja o razvojnih potencialih kulturne dediščine; dela v skupinah, pri katerem so se partnerji pogovarjali o problemih, izkušnjah in novih zamislih, s katerimi bi dosegli mreženje, kakovostno kulturno upravljanje in podjetništvo; plenarnega dela, kjer so partnerji predstavili glavne rezultate dela v skupini; in zaključka, kjer so bila obravnavana priporočila za Evropsko unijo. Partnerji so bili glede na svoje osebne izkušnje in vloge, ki jih opravljajo v regiji, razdeljeni v štiri skupine. Teme pogovorov so bila vprašanja, kako doseči dialog med pomembnimi deležniki razvoja (lokalnimi politiki, javnim in zasebnim sektorjem, strokovnjaki in lokalnim prebivalstvom), kako uspešno upravljati s kulturno dediščino in kako razviti nove oblike podjetništva, ki bi dediščini prinesle več gospodarskih in družbenih ugodnosti. Ker lokacija še posebej motivira ljudi za učenje, smo izobraževanje namesto v učilnici izvedli v Frančiškanskem samostanu nad Novo Gorico (večji del se je dogajal v vrtu vrtnic in parku). Zgodovinska in cerkvena kulturna dediščina je tako dodatno spodbudila udeležence k dejavnemu sodelovanju.

Problemi, ki so jih poudarili zastopniki politične javnosti in javnega sektorja, so bili: različne in neusklajene evropske, nacionalne in regionalne razvojne strategije; nizek proračun za kulturo; šibko sodelovanje med občinami in predstavniki nevladnih organizacij; in nizka politična zavest, da je lahko kultura generator razvoja. Posebna pozornost je bila namenjena razvojnim strategijam in njihovim vizijam, ki so navadno preveč futuristične, nedosegljive in zato nemotivacijske. Hkrati jih med izvajanjem ni mogoče spremeniti, zboljšati ali prilagoditi trenutnim političnim, gospodarskim in družbenim problemom. Še več, tudi če se občinski politiki in svetniki zavedajo smernic regionalnega razvoja, velikokrat razmišljajo le za čas do konca svojega mandata in mnogokrat podležejo vplivu ekonomskega kapitala, ki navadno nima posluha za naravne in kulturne posebnosti okolja. Poleg tega so regionalne strategije pogosto nepomembni dokumenti, le črke na papirju, ki jih zahtevajo nacionalne agencije in evropska politika. Zelo sporna je tudi metodologija priprave razvojnih programov. Ker so lokalni prebivalci pasivni, se ne udeležujejo delavnic, kjer bi izrazili svoja pričakovanja, potrebe, želje. Strategije so pogosto pripravljene v pisarnah, brez srečanj in pogovorov z ljudmi. Njihovi snovalci so navadno zunanji strokovnjaki, ki sicer poznajo smernice vzdržnega razvoja, a ne znajo v soglasju s prebivalstvom poiskati novih konkurenčnih izdelkov. Pod drobnogled smo vzeli tudi različne razvojne projekte Evropske unije, katerih največji problem so dolgoročni učinki projektnih rezultatov, saj se zaradi financiranja vse dejavnosti končajo ob koncu projekta. Kot uspešnejši so bili omenjeni manjši, konkretniji projekti (npr. projekti Ljudje–ljudem) ali programi korak za korakom, v katerih se hitro doseže rezultate.

Taki projekti ustrezajo vsem prebivalcem, zlasti pa županom, ki si želijo čim več konkretnih rezultatov.

Po mnenju partnerjev iz Združenja občin in mest Malopolske regije (Poljska), ki imajo veliko izkušenj z vključevanjem politične javnosti v razvojne projekte, so najboljši pristop za izobraževanje politikov študijski izleti v druge države in ogled dobrih praks. V pogovorih je bila posebna pozornost namenjena tudi razvojnim agencijam, ki bi mogle delovati kot »prevajalke« med lokalnimi oblastmi in prebivalstvom. Ker pa so njihovi vodje praviloma politično in prijateljsko povezani z občinskimi oblastmi, so razvojne agencije pogosto le podaljšek občin. Zato je tu priložnost za strokovnjake in raziskovalce (tudi etnologe in kulturne antropologe), ki smo po etičnih načelih politično neodvisni in lahko postanemo posredniki v različnih razvojnih aktivnostih. Treba se je zavedati, da naloge strokovnjakov iz dediščinskih, kulturnih ali raziskovalnih ustanov niso samo temeljne raziskave, opazovanje in občasno kritiziranje različnih praks v lokalnem okolju, temveč tudi pomoč in spodbujanje lokalnega prebivalstva, da doseže boljše življenjske razmere. Z interdisciplinarnim pristopom bi se morali raziskovalci usmeriti k različnim generacijam (otroci, mladostniki, zaposleni, starejši, bolni idr.) in posledično v lokalnih okoljih ustvariti spodbudne razmere za vseživljenjsko izobraževanje in doseganje na znanju temelječe družbe. Žal pa različni strokovnjaki pogosto niso sposobni skupnega dela in doseganja kompromisov med različnimi raziskovalnimi pristopi, saj vsak zagovarja svojo disciplino. Pri prizadevanju za vzdržen razvoj pa je interdisciplinarni pristop osnovna metodologija, saj se je treba reševanja okoljskih, družbenih, gospodarskih in kulturnih problemov lotiti celostno.

Med deležniki, ki so odgovorni za razvoj, ima glavno vlogo tudi lokalno prebivalstvo, ki spreminja svoje okolje glede na svoje znanje, izkušnje, možnosti in želje. Poleg že predstavljenega nezadostnega sodelovanja med strokovnjaki ali znanstveniki in domačim prebivalstvom velja opozoriti, da se mnogo domačinov (ne vsi) ne zaveda razvojnih potencialov kulturne dediščine. Sami tudi niso sposobni ustvarjalno nadgraditi tradicionalnih izdelkov ali storitev. Mnogi se tudi bojijo odpreti svoje podjetje v kulturni industriji. Poleg tega sta ustanovitve in vodenje kulturnega podjetja v trenutnih gospodarskih razmerah tvegani, hkrati pa države ne omogočijo davčnih olajšav, saj izdelki domačih obrti ali kreativnih industrij niso konkurenčni industrijskim izdelkom. Partnerji so negodovali tudi nad lokalnimi politikami, ki pogosto podcenjujejo znanje domačega prebivalstva in njihovo pripravljenost za delo pri dediščinskih projektih. Čeprav imajo lokalne skupnosti aktivna lokalna društva ali druge nevladne organizacije, ki promovirajo ohranjanje, upravljanje in rabo kulturne dediščine, ima le malo strokovnjakov ali raziskovalcev čas, voljo in možnosti, da jim pomaga ali z njimi sodeluje. Zastopniki javnih ustanov (npr. občinskih uprav, raziskovalnih centrov, javnih razvojnih agencij, javnih turističnih pisarn) pa niti moralno ne podpirajo dediščinskih dejavnosti lokalnih društev, kar se kaže mdr. v dejstvu, da se ne udeležujejo različnih prireditvev ali vaških praznovanj, ki so praviloma ob koncu tedna, ko so javni uslužbenci prosti. Partnerji so rešitve za predstavljene probleme videli v povezovanju dediščinskih aktivnosti z drugimi dejavnostmi, ki so povezane z vseživljenjskim učenjem in v katerih je nesnovna dediščina, zlasti tradicionalna znanja, veščine, spomini, primerna vsebina za različne programe. Omenimo lahko priprave različnih razstav, lokalnih monografij, amaterskih gledaliških predstav ali

delavnih učenja starih znanj. Vse to so neformalne oblike vseživljenjskega izobraževanja, v katerih udeleženci spoznajo razvojne potenciale kulturne dediščine, naučijo pa se tudi razvijati stara znanja za nova delovna mesta in gospodarsko okrevanje.

Vsako uspešno upravljanje, varovanje in ohranjanje dediščine zahteva finančne vire, ki pa jih vedno primanjkuje. Ker je kultura pogosto razumljena kot umetniška dejavnost in ne kot generator novih izdelkov, zasebni sektor nima potrebe, da bi investiral v kulturne dejavnosti. Hkrati vključitev zasebnega sektorja lahko okrepi etične dileme, saj cilj gospodarskih podjetij ni vedno usklajen z vzdržnim razvojem. Colin Long in Sophia Labadista sta v zborniku *Dediščina in globalizacija* poudarili, da si »določene gospodarske družbe lahko izboljšajo javno podobo in ugled z investicijami v dediščinsko ohranjanje, vendar so hkrati vključene tudi v komercialne dejavnosti, ki lahko uničujejo okolje in kakovost življenja ljudi« (Long in Labadi 2010: 12). Zasebne družbe si sicer s sodelovanjem z lokalnimi društvi, ki se ukvarjajo s dediščino, lahko povečajo dobiček, vendar delež zasluženega denarja ni transparentno porazdeljen tudi med lokalno prebivalstvo ali namenjen ohranjanju kraja. Za omilitev omenjenih problemov Fiona Starr predlaga vključitev tistih gospodarskih družb, ki jim ni cilj le dobiček, temveč tudi pomoč družbi in skrb za okolje. Socialno podjetništvo je v tujini (v primerjavi s Slovenijo) že dobro razvito in dosega dobre uspehe z vključevanjem marginalnih skupin, kot so ljudje s posebnimi potrebami, alkoholiki, narkomani, brezposelni. Pri projektu THETRIS je bil kot primer dobre prakse posebej omenjen socialni projekt San Domenico v St. Lambrehtu v Avstriji, ki vključuje brezposelne. Med iskanjem službe so za določen čas zaposleni v samostanskem vrtu, kjer pridelujejo različne poljske pridelke za prodajo in na ta način koristno preživljajo svoj prosti čas.

Starrova poudarja tudi, da lahko podjetje z odgovornim odnosom do družbe doseže številne poslovne ugodnosti, kot so boljše javno mnenje, podoba, dobiček, dostop do novih tržišč, vzdržnost, višja delovna morala, tržni položaj itn. (Starr 2010: 162–165). Partnerji so tudi opozorili, da so donacije in sponzorstvo v kulturnih dejavnostih redkejše kot v športu, zato bi jih država lahko spodbujala z davčnimi olajšavami. Tako kakor občinski voditelji tudi podjetniki potrebujejo kratkoročne projekte s hitrimi rezultati, hkrati pa je zanje še posebej pomembna promocija, ki jo lahko izvedemo na različne načine, tudi z aktivno navzočnostjo na festivalih ali vaških prireditvah. Poslovne družbe se lahko promovirajo z donacijo, prodajo ali oglaševanjem svojih izdelkov. Tudi promocijska gradiva, kot so npr. kartice za zbrane nalepke ali žige, ki obiskovalcem omogočajo popuste za hrano, nočitve, vstopnice, so uspešna oblika promocije podjetij (kot dober primer mreženja različnih turističnih ponudnikov je bila v projektu predstavljena kartica Sussa, ki so jo uvedli v dolini Sussa v torinski provinci v Italiji). Srednja in mala podjetja so primernejša za sodelovanje v različnih dediščinskih projektih kakor večja, saj so prilagodljivejša, potrebujejo več promocije, so lokalno občutljiva in tako nepogrešljivi sooblikovalec lokalne identitete.

Sklep

V svetu nenehnih okoljskih, družbenih in gospodarskih sprememb ima dediščina mnogo podob; ena od njih je potencialna blažilka mnogih sodobnih problemov. Lahko pomaga premagovati pasivnost krajanov, zmanjševati brezposelnost, revščino in onesnaževanje, zagotavljati spolno in socialno enakost, razvijati

zamisli za inovativne gospodarske izdelke, v družbo vključevati migrante in ljudi s posebnimi potrebami, oblikovati ustvarjalno okolje in zdrave skupnosti, prispevati k dobremu počutju domačinov in naposled tudi oblikovati različne razvojne mreže in druge oblike povezav med javnim in zasebnim sektorjem. Pri uresničevanju predstavljenih izzivov je seveda treba rešiti še številne druge razvojne težave, s katerimi se spoprijemajo vpleteni. Izobraževanje v okviru projekta THETRIS je pokazalo, da so problemi, ki potrebujejo največ pozornosti, fleksibilne razvojne strategije z jasno in dosegljivo vizijo, kar je izrednega pomena za upravljanje našega okolja, družbenega in gospodarskega življenja. Uspešno sodelovanje ali partnerstvo neizogibno zahteva prevajalce ali posrednike. To so lahko politično neodvisne razvojne agencije ali raziskovalne ustanove, ki bi morale poleg opravljanja temeljnih raziskav pomagati domačinom in lokalnim društvom, da strokovno, z zadovoljstvom in novim znanjem uresničijo svoje želje in potrebe ter razvijejo nove zamisli. To so tudi nove zaposlitvene priložnosti etnologov in kulturnih antropologov, saj nam etnografsko delo in spoznavanje zgodovine načina življenja v določeni skupnosti pomaga, da smo nepogrešljiv člen v interdisciplinarni skupini. S pogovorom z domačini ne spoznamo le, kako so nekoč živeli naši predniki in kaj bi bilo vredno ohranjati in nadgrajevati glede na sodobne potrebe in znanja, temveč imamo možnost, da se približamo ljudem, spoznamo njihov način razmišljanja, izkušnje, ideje, znanje, kar je zelo pomembno za napredek.

Dediščinske dejavnosti ponujajo številne priložnosti za izobraževanje družbi, ki temelji na znanju. Poglavitno pa je, da vsi udeleženci verjamejo v moč dediščine in nenehno izboljšujejo vire za njen razvoj. Pomembni so predvsem konkretni, majhni projekti in dejavnosti korak za korakom, saj konkretni rezultati in učinki opogumijo lokalne politike ter vodje majhnih in srednjih podjetij za sodelovanje v vzdržnem razvoju. Posebna pozornost bi morala biti posvečena tudi promociji. Lahko jo izvedemo tudi s pomočjo mladih, ki so drznejši, ustvarjalnejši in bolj seznanjeni z novimi tehnologijami, kar lahko pripomore k inovativnejšemu promocijskemu gradivu. Nova priložnost za kakovostnejše upravljanje z dediščino je tudi socialno podjetništvo, ki ne stremi le k finančnemu dobičku, temveč gradi na vrednotenju človeškega potenciala in razumevanju različnih človeških potreb.

Naj prispevek sklenem z mislijo, ki jo je zasnoval Gerhard Hofbauer iz graške škofije, med izobraževanjem pa smo jo vsi skupaj preoblikovali v naslednjo trditev: »Kulturna dediščina ni tukaj sama po sebi, temveč je nekaj, kar napolni naša srca; tukaj je, da nas opolnomoči za rešitev sodobnih družbenih in gospodarskih problemov in za doseganje boljšega in bolj zdravega življenja, dela in sodelovanja.« Potrebujemo le veliko formalnih in neformalnih priložnosti, da bi znali učinkoviteje uporabiti in izkoristiti njene razvojne potencialne.

Literatura

- BANDARIN, Francesco idr.: Why Development needs Culture. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development* 1/1, 2011, 15–25.
- BARBIČ, Ana: *Izzivi in priložnosti podeželja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2005.
- CLARK, Kate: Only Connect – Sustainable Development and Cultural Heritage. V: Graham Fairclough idr. (ur.), *The Heritage Reader*. London, New York: Routledge, 2008, 82–98.

FAIRCLOUGH, Graham: *New Heritage Frontiers. V: Heritage and Beyond*. Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing, 2009, 29–41.

FAIRCLOUGH, Graham: *New Heritage: An Introductory Essay – People, Landscape and Change*. V: Graham Fairclough idr. (ur.), *The Heritage Reader*. London, New York: Routledge, 2008, 297–312.

FAKIN BAJEC, Jasna: *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine. Kraševci med tradicijo in izzivi sodobne družbe*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

FAKIN BAJEC, Jasna: THETRIS. Razvoj tematske mednarodne cerkvene poti s sodelovanjem lokalne skupnosti. *Glasnik SED* 53/3–4, 2013, 123–124.

GUPTA, Akhil in James Ferguson: Culture, Power, Place: Etnography at the End of an Era. V: Akhil Gupta in James Ferguson (ur.), *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*. Durham, London: Duke University Press, 1999, 1–29.

HALL, Stuart: Introduction. V: Stuart Hall (ur.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage, Milton Keynes: the Open University, 2003, 1–11.

LABADI, Sophia in Colin Long: Introduction. V: Sophia Labadi in Colin Long (ur.), *Heritage and Globalisation*. London, New York: Routledge, 2010, 1–16.

LONG, Colin in Anita Smith: Cultural Heritage and the Global Environmental Crisis. V: Sophia Labadi in Colin Long (ur.), *Heritage and Globalisation*. London, New York: Routledge, 2010, 173–191.

LOW, Setha M.: Social Sustainability: People, History and Values. V: Graham Fairclough idr. (ur.), *The Heritage Reader*. London, New York: Routledge, 2008, 392–404.

NURSE, Keith: Culture as the Fourth Pillar of Sustainable Development. *Small States* 11, 2006, 28–40.

SMITH, Laurajane: *Uses of Heritage*. London, New York: Routledge, 2006.

STARR, Fiona: The Business of Heritage and the Private Sector. V: Sophia Labadi in Colin Long (ur.), *Heritage and Globalisation*. London, New York: Routledge, 2010, 147–169.

Spletni viri

Spletni vir 1: Wikipedia: Agenda 21 for Culture; http://en.wikipedia.org/wiki/Agenda_21_for_culture, 14. 10. 2014.

Spletni vir 2: Slovenska nacionalna komisija za Unesco: Kulturna raznolikost; <http://www.unesco.si/projekti-in-aktivnosti/kulturna-raznolikost.html>, 14. 10. 2014.

Spletni vir 3: THEmatic Transnational church Route development with the Involvement of local Society; www.thetris.eu, 2. 12. 2014.

Dokumenti in zakonodajni viri

BEPA: Bureau of European Policy Advisers: Empowering People, driving Change: Social innovation in the European Union, 2011; (dostopno na: http://ec.europa.eu/bepa/pdf/publications_pdf/social_innovation.pdf, 25. 5. 2014).

KONVENCIJA: Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (MKVNKD), Ur. l. RS 2/2008, 8. 1. 2008 (dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlimpid=20082>, 14. 10. 2014).

RESOLUCIJA: United Nations General Assembly Resolution: Culture and Development (A/RES/65/166), 28. 2. 2011 (dostopno na: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/65/166, 25. 5. 2014).

UNESCO: Unesco Universal Declaration on Cultural Diversity, 2002 (dostopno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf>, 14. 10. 2014).

UNESCO: The Power of Culture for Development, 2010 (dostopno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001893/189382e.pdf>, 29. 7. 2012).

Development Potential of Cultural Heritage to Mitigate Contemporary Social and Economic Problems

Development potential of cultural heritage is reflected in different aspects of achieving sustainable development, which is the primary policy plan for a better future. Furthermore, heritage practices aid in mitigating the impact of the current social and economic crisis that each of us faces in her or his unique way. Since heritage activities generally involve a larger number of people they could potentially contribute to greater social cohesion; intergenerational cooperation; lifelong learning; integration of vulnerable groups into the society; creation of a stimulating environment for new, innovative, and competitive products; and so on. In addition, the knowledge and skills of our ancestors, who depended upon natural resources and sustainable use of natural resources such as wood and stone, for example, can contribute to the development of sustainable products and services. These may be the results of the development of not only cultural and experiential tourism but also of the development of creative occupations (industrial and graphic design, marketing, and other methods of promotion), all of which create new employment opportunities for the young. To a lesser extent, however, do heritage activities indicate ways for the creation of different types of connections and cooperation among key development actors. Even though in theory all European and national development strategies, all programs of European funds, and all calls for projects emphasize the need for all kinds of cooperation, and particularly for public-private partnership, it is extremely difficult to harmonize the needs of all development actors in reality. This paper examines the problems, experience, and individual practices in the management and use of cultural heritage in order to promote and further rural development. It also offers concrete ideas on how to design, through the many informal opportunities offered by heritage activities, innovative research hubs, which would stimulate networking and provide incentive for and facilitate cooperation among various stakeholders in the development. The methodology presented in the paper has been developed at an educational workshop organized within the European project THETRIS (*THEmatic Transnational Church Route Development with the Involvement of Local Society/Razvoj tematske mednarodne cerkvene poti s sodelovanjem lokalne skupnosti*). In the period between July 1, 2012 and December 31, 2014, this project was implemented by the Research Station of the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts in Nova Gorica.

